

CZU: 81`367.622`276.6:27

[https://doi.org/10.59295/sum10\(170\)2023_11](https://doi.org/10.59295/sum10(170)2023_11)

CONVERSIUNEA – PROCEDEU DE NOMINALIZARE A BAZELOR VERBALE ÎN TEXTUL-ACATIST. DIFICULTĂȚI DE INTERPRETARE

Ecaterina BRĂGUȚĂ,

Universitatea de Stat din Moldova

Nominalizarea este un proces față de care limbile lumii manifestă un grad diferit de sensibilitate. În limba română, acest fenomen lingvistic înregistrează o productivitate sporită. Principalul tipar de nominalizare este reprezentat de trecerile bazelor verbale în clasa substantivului. În lucrarea curentă am abordat un procedeu de nominalizare a lexemelor din clasa verbului mai puțin frecvent – conversiunea. Or, se știe că principala cale de nominalizare a bazelor verbale este sufixarea (în primul rând prin atașarea sufixului de infinitiv lung *-re*, urmată de sufixul de agent *-tor* și altele). Articolul nostru tratează conversiunea ca procedeu de nominalizare a radicalilor verbali, utilizând drept material exemplificator textul imnografic ortodox. Principala problemă care se conturează din analiza exemplurilor excerptate este diferențierea participiului de supin ca baze pentru nominalizare.

Cuvinte-cheie: nominalizare, substantive deverbale, conversiune, participiu, supin, text religios, imnografie ortodoxă, acatiste.

CONVERSION – PROCESS OF NAMING THE VERBAL BASES IN THE AKATHIST TEXT. INTERPRETATION DIFFICULTIES

Nominalization is a process to which the languages of the world show varying degrees of sensitivity. In Romanian, this linguistic phenomenon registers an increased productivity. The main nominalization pattern is represented by the transition of verbal bases to the noun class. In the current work, we approached a less frequent procedure for nominalizing verbal bases - conversion. It is known that the main way of nominalizing verbal bases is suffixation (primarily by attaching the long infinitive suffix *-re*, followed by the agent suffix *-tor* and others). Our article deals with conversion as a procedure for nominalizing verbal radicals, using the Orthodox hymnographic text as an example material. The main problem that emerges from the analysis of the excerpted examples is the differentiation of the participle from the supine as a basis for nominalization.

Keywords: nominalization, deverbial nouns, conversion, participle, supine, religious text, Orthodox hymnography, akathist.

Nominalizarea – fenomen viabil și productiv în idiomurile lumii

Fenomenul trecerii unităților din diferite clase lexico-gramaticale în cea a numelui, definit prin termenul *nominalizare* este unul viabil, productiv, cu manifestare în toate idiomurile lumii, după cum o demonstrează cercetările lingvistice. Studiul substantivelor obținute ca urmare a procesului de nominalizare s-a aflat în aria de interes a filologilor, începând cu deceniul al IV-lea al secolului trecut, datorită particularităților mixte (verbale și nominale) și a caracterului transcategorial al acestora. Vom aminti aici de O. Jespersen cu lucrarea *Analytic Syntax* [1], R. Lees *The Grammar of English Nominalizations* [2] și N. Chomsky *Remarks on Nominalization* [3].

De elucidarea particularităților nominalizărilor au fost preocupate marile școli lingvistice: structuralistă, generativ-transformațională, cognitivă și funcțional-sistemică. Adepții primelor trei școli s-au focusat pe substantivele derivate de la verbe, adjective (cu accent pe forma și nivelul sintactic), celelalte căi de substantivizare fiind mai slab analizate în lucrările lor. Cât privește reprezentanții gramaticii funcțional-sistemice, aceștia au abordat nominalizarea ca pe un proces complex, care ar aparține limbajului metaforic.

Preocuparea pentru studiul nominalizărilor rămâne o constantă în lingvistica actuală. Observăm apariția mai multor reviste la începutul secolului al XXI-lea, dedicate exclusiv fenomenului menționat: *Faits de Langues*, 30, 2007, *Les nominalisations* (dir. R. Mir-Samii) [4]; *Nominalizations. Recherches linguistiques de Vincennes*, Nr. 40, 2011 [5]; *Lexique Nr. 20, Nominalisation: nouveaux aspects* (coord. M. Rafael și F.

Villoing), 2012 [6]. Articolele incluse în aceste surse se referă la un număr impresionant de limbi ale lumii, relevând aspecte de ordin morfologic, sintactic, semantic și funcțional. O lucrare de referință în cercetarea nominalizărilor, semnată de J. Grimshaw, apare în anul 1990 – *Argument Structure* [7], unde autoarea realizează o clasificare a substantivelor derivate de la alte clase lexico-gramaticale, în funcție de interpretările pe care le pot suporta exemplele analizate, evident, interpretarea fiind dependentă de context:

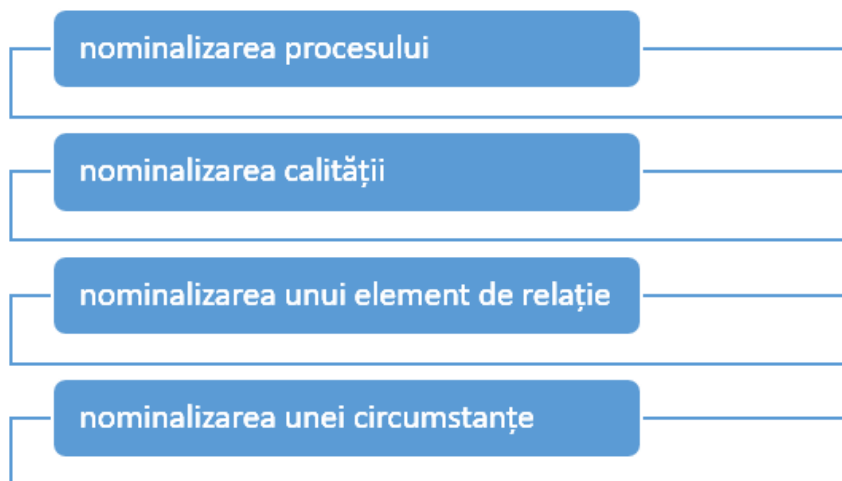
Nominalizări:	<i>evenimente complexe</i>	<i>examinarea pacientului a durat mult timp</i>	<i>the examination of the patient took a long time</i>
	<i>evenimente simple</i>	<i>examinarea a durat mult timp</i>	<i>the examination took a long time</i>
	<i>rezultate</i>	<i>examinarea era pe masă</i>	<i>the examination was on the table</i>

Mai târziu, clasificarea respectivă a fost revizuită, ajungându-se la o concepție bipartită: *nominalizări evenimențiale* și *nominalizări-rezultate*.

În prezent, rămân actuale o serie de probleme ce derivă din studiul procesului de substantivizare, printre acestea fiind statutul nominalizărilor; moștenirea trăsăturilor verbale; modele derivaționale și frecvența lor, structura argumentală a nominalizărilor, aspecte de ordin semantic și funcțional ș.a. În ultimele două decenii se atestă cercetarea nominalizărilor în funcție de tipul de text în care acestea sunt încadrate, fiind redactate o serie de articole care descriu comportamentul acestora în textul științific, textul didactic, limbajul publicistic, stilul oficial-administrativ. Exceptând diversitatea problemelor și a textelor analizate, subliniem absența textului religios din aria preocupărilor lingvistice, fapt care motivează, o dată în plus, studiul întreprins de noi.

Tipologia nominalizărilor

În majoritatea studiilor se iau în discuție nominalizările verbale și cele de adjectivale, or, acestea sunt cele mai numeroase. Totuși, pe lângă acestea, considerăm binevenit a aminti mai multe tipuri de nominalizări, referindu-ne la clasificarea lingvistului britanic M. Halliday, potrivit căruia putem deosebi:

În această ordine de idei, prin studii pe corpus textual din stilul științific, s-a demonstrat că frecvența tipurilor de nominalizare prezentate în figura de mai sus este în descreștere de la primul spre ultimul tip, astfel încât nominalizarea procesului ocupă 84,8% din corpusul analizat, nominalizarea calității – 13,4 %, nominalizarea unui element de relație – 1,2 % și nominalizarea unei circumstanțe – 0,2% [8, p. 3].

Substantivele deverbale în sistemul lexical al limbii române

În lucrarea curentă vom prezenta rezultatele cercetării asupra unui singur tip de nominalizare – nominalizările verbale, care înregistrează și cea mai mare frecvență în limba română, dar și în alte idiomuri. Exemplele pe care le vom aduce în continuare sunt analizate într-un cadru textual specific: textul imnografic ortodox, reprezentat de imnul-acatist.

Vocabularul, fiind cea mai flexibilă parte a unei limbi, este caracterizat de dinamicitate, completând în continuu golurile existente în sistemul lexical, inclusiv prin substantive deverbale. Acestea din urmă reprezintă un segment lexical important, grație conținutului semantic și a relației pe care o mențin cu verbul de la care au fost derivate.

Limba română permite transformări „în serie” [9] pe axa verb → substantiv, folosind procedeele obișnuite de formare a cuvintelor: derivare progresivă (sufixare, prefixare, derivare parasintetică), derivare regresivă, compunere și conversiune. Citând-o pe cercetătoarea E. Zemskaja, menționăm că nominalizarea bazelor verbale îndeplinește câteva funcții esențiale în sistemul limbii: *nominativă, constructivă, compresivă, expresivă, stilistică* [10, p. 10].

Având drept obiect de cercetare nominalizările verbale în limba română, ne-am propus să identificăm cele mai productive modele de formare a substantivelor deverbale. În acest sens, am analizat peste 800 de unități lexicale deverbale, extrase din 59 de texte innografice de proporții, aparținând cultului ortodox, și anume din acatiste. Această specie innografică a fost selectată în mod intenționat, dat fiind faptul că în arhitectura textului-acatist substantivele deverbale se atestă într-un număr impunător, datorită polifuncționalității acestora. Analizând inventarul lexical pe care l-am adunat, am constatat că cea mai mare pondere, din punctul de vedere al frecvenței, revine substantivelor deverbale obținute prin derivare, în mod special, derivarea cu sufixe (au fost înregistrate 417 unități create cu sufixul de infinitiv lung *-re*, 194 de lexeme cu sufixul de agent *-tor*, urmate de o serie de sufixe cu un număr mai mic de exemple: *-ință* – 20; *-eală* – 14; *-(ă)tură* – 12; *-(ă)ciune* – 10; *-ie* – 6; *-iș* – 3; *-eliște*, *-oare* – 2; *-anie*, *-aș*, *-ământ*, *-ăreț*, *-ăt*, *-enie*, *-ită*, *-uș* – 1).

Într-o serie de articole anterioare am luat în discuție cele mai productive procedee de nominalizare verbală, cu toate acestea, considerăm necesar a aborda în mod mai detaliat procedeele care au generat un număr mai mic de creații deverbale. În cele ce urmează, vom insista asupra problemelor care vizează conversiunea ca procedeu de nominalizare verbală în limba română, în baza exemplelor excerptate din textul religios innografic.

Substantive deverbale obținute prin conversiune

Conversiunea, conform *Dicționarului de Științe ale limbii* (DȘL) [11], este un procedeu gramatical de formare a cuvintelor noi din cuvinte existente într-o limbă; are loc trecerea de la o parte de vorbire la alta, marcată morfologic prin selecția mărcilor flexionare proprii noii clase (dacă este o clasă flexibilă) sau prin invariabilitate (dacă este o clasă neflexibilă). Cercetătoarea A. Gherasim, subliniază că fenomenul *conversiunii* vizează „trecerea funcțională a unui lexem dintr-o clasă lexico-gramaticală în alta. Ea este posibilă doar în cazul în care cuvântul este inserat într-un context specific, de obicei altul decât cel care definește clasa de distribuție respectivă” [12].

În ceea ce privește conversiunea în limba română, în DȘL se menționează o serie de tipare care au caracter generalizat: substantivizarea infinitivului lung (*plecarea tatei*), a supinului (*mersul pe jos*), adjectivizarea participiului (*om învățat*), adverbializarea adjectivului (*citește corect*) și a substantivelor ce exprimă noțiuni temporale (*citește noaptea și duminica*). Alte situații de conversiune comportă caracter ocazional, accidental, marcat stilistic de cele mai multe ori.

Din corpusul textual innografic au fost extrase substantive deverbale formate prin diverse procedee de formare a cuvintelor, cele formate prin conversiune însumează 44 de exemple. Cercetarea substantivelor deverbale din acatiste, formate prin conversiune, pune în prim-plan problema delimitării participiului de supin, forme verbale nepersonale, care sunt identice din punct de vedere morfologic. Consultând GALR [13], observăm că autorii menționează ca modilitate de substantivizare cu caracter regulat doar conversiunea supinului și nu specifică nimic în raport cu substantivizarea participiului. O altă chestiune care merită a fi luată în discuție este și faptul cum deosebim supinul de participiu, dacă ele se manifestă prin identitate de ordin formal? Toate aceste probleme ne propunem să le analizăm detaliat în rândurile de mai jos.

Participiul și supinul: asemănări

Participiul și supinul, moduri verbale nepersonale, înregistrează o serie de asemănări, sistematizate și descrise de lingvista A. Dragomirescu [14, p. 15]:

- Sunt identice ca formă;
- Sunt caracterizate de pierderea mărcilor de predicativitate;
- Nu au capacitatea de a construi enunțuri autonome;
- Le sunt specifice pierderea flexiunii de număr, de persoană și de timp;
- Natura intermediară dintre verb și o altă clasă lexico-gramaticală;
- Încorporarea lexicală a valorilor de diateză.

Cu toate acestea, constatăm o serie de diferențe de ordin morfologic, sintactic și semantic între supin și participiu.

Tabelul 1. Participiul și supinul: deosebiri.

	Supinul	Participiul
1.	Este invariabil.	Participiul care nu intră în structura formelor verbale compuse este variabil. El se acordă în gen, număr, uneori în caz, cu o expresie nominală, comportându-se ca un adjectiv.
	Ex.: romane de citit	Ex.: romane citite
2.	Nu apare în structura formelor verbale compuse.	Apare în structura formelor verbale compuse.
3.	Înregistrează particularități verbale, nominale, adjectivale, adverbiale.	Înregistrează, pe lângă, particularitățile verbale, doar trăsături adjectivale.
4.	Este întotdeauna precedat de o prepoziție.	De obicei, nu necesită o prepoziție antepusă; rareori poate apărea în context prepozițional, și doar atunci când manifestă valoare adjectivală.
5.	Majoritatea supinelor substantivizate sunt lexeme cu gen neutru, defectiv de plural.	Participiile substantivizate sunt fie masculine, fie feminine.
6.	Supinele substantivizate sunt lexeme cu sens abstract, nonnumărabile: învățatul lecției a durat mult timp.	Participiile substantivizate sunt lexeme cu sens concret, numărabile, răspunzând opoziției singular-plural: învățatul-învățații.

Servindu-ne de precizările privind ansamblul de similitudini și diferențe dintre modurile supin și participiu, aplicate inventarului de substantive deverbale obținute prin conversiune din textele-acatiste pe care le-am consultat, observăm că acestea reprezintă atât substantive rezultate de pe urma nominalizării participiului, atunci când numesc starea unei persoane rezultate de pe urma unei acțiuni:

ales(aleasă), asuprit, blestemat, căsătorit,
desfrânat, deznădăjduit, fericit, greșit, îndestulat, îndumnezeit, îndurat, însetat, întinat,
întemnițat, învățat/ă, lăudată, minunat, năpăstuit, născut, nelegiuit, plăcut, prigonit, răstignit,
rătăcit, trimis, scârbit, slăbănogit, smerit, unit

Exemplele extrase, întrunesc o serie de particularități: sunt substantive concrete, care realizează opoziția singular-plural, sunt formate prin substantivizarea participiului, sunt însoțite de articol enclitic, din punct de vedere semantic denumesc o persoană care este caracterizată prin prisma unei stări ce rezultă de pe urma unei acțiuni.

dar sunt și substantive formate prin conversiunea supinului (mai puțin numeroase), atunci când exprimă acțiunea sau rezultatul acesteia, vezi infra:

apus, ascuns, așternut, răsărit, sfârșit, uscat, înțeles, plâns, răspuns, scris, ținut

Exemplele alăturate sunt deverbale create prin substantivizarea supinului, acestea apar în textul imnografic cu forma de singular și din punct de vedere semantic redau acțiunea sau rezultatul acestei acțiuni.

Substantivele deverbale, rezultate de pe urma conversiunii participiului, sunt o subclasă de nume cărora le este proprie trăsătura [+uman]. Din perspectiva rolurilor tematice, unitățile lexicale respective denotă:

- **nume de pacient** (*Bucură-te, că ai săvârșit minuni de care s-au îngrozit aleșii păgânilor; Auzi-ne pe noi ... și cere de la Dumnezeu, Fiul Tău ... asupriților răbdare; Trimișii, fiind fără evlavie, n-au putut ridica acea neprețuită comoară*);

- **nume de beneficiar** (*bucură-te, îndestulatul de darurile lui*);

- **nume de experimentator** (*Iisuse, curățește-mă pe mine, întinatul; Iisuse, scoate-mă pe mine, desfrânatul; Iisuse, luminează-mă pe mine, întunecatul; Bucură-te, Cinstită Cruce, apărătoare a deznădăjduiților; Maica tuturor scârbiților și a celor împovărați*).

Exemplele citate demonstrează că deverbalele formate prin conversiunea participiului apar întotdeauna determinat definit, articolul enclitic marcând, în acest sens, substantivarea.

În același timp, semnalăm că substantivele deverbale, rezultate din conversiunea supinului, sunt unități lexicale nonanimite. Acestea denotă:

- **nume de locuri** (*De la apus și de la miazănoapte, și de la răsărit, și de la miazăzi, fiii Tăi ... strigă*);

- **nume de obiecte** (*până ce va pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale*);

- **nume de acțiuni și rezultatul** acestora (înțeles, plâns, răspuns, scris).

Concluzii

Conversiunea este unul dintre procedeele de care limba română se servește în scopul nominalizării bazelor verbale. În baza cercetării textului religios iconografic, am observat viabilitatea procedurii, care este însă mai puțin reprezentată sub aspect cantitativ în comparație cu alte procedee de nominalizare a bazelor verbale, cum ar fi derivarea propriu-zisă. Analiza unui corpus textual de 59 de acatiste, de unde au fost extrase 872 de substantive deverbale demonstrează ponderea redusă a deverbalelor obținute prin intermediul conversiunii (doar 44 de unități lexicale, adică circa 5% din numărul total de deverbale inventariate) [15]. Cu toate acestea, cercetarea substantivelor obținute prin procedeul conversiunii prezintă un interes sporit datorită dificultăților generate de confuzia modurilor supin și participiu în limba română, identice sub aspect formal.

Luând în considerare polemicele cu privire la concurența modurilor sus-numite, definițiile și exemplele din lingvistica românească, concluzionăm, în baza materialului factual extras din textele-acatiste, că fenomenul conversiunii se aplică atât supinului, cât și participiului. Drept modalități de diferențiere vor servi următoarele indicii: participiile substantivizate sunt caracterizate de trăsătura [+uman], ele denumesc participanții la o acțiune, îndeplinesc roluri tematice de pacient, experimentator, beneficiar, realizează opoziția singular – plural. La rândul său, supinul substantivizat generează unități lexicale nonanimite, care denumesc nume de acțiuni, de rezultat, de locuri.

Referințe:

1. JESPERSEN, Otto. *Analytic Syntax*. The University of Chicago Press, 1937.
2. LEES, Robert. *The Grammar of English Nominalizations*. Indiana University, 1960, 205 p.
3. CHOMSKY, Naom. *Remarks on Nominalization*. In: R. Jacobs and P. Rosenbaum (eds.) *Reading in English Transformational Grammar*, 184-221. Waltham: Ginn, 1970 [online]. Disponibil: <https://glowlinguistics.org/37/pdf/chomsky-remarks-1970.pdf>
4. *Faits de Langues*, 30. *Les nominalisations*, 2007, p. 43-58. ISSN 1958- 9514.
5. *Recherches linguistiques de Vincennes*, nr. 40, 2011, *Nominalizations*, p. 25-52. Disponibil: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.460.7130&rep=rep1&type=pdf>
6. HAAS, P. *Compte Rendu. Lexique 20, Les nominalisations*, 2012 (coord. M. Rafael, Villoing F.) [online]. Disponibil: https://paulinehaas.files.wordpress.com/2012/02/cr_lexique20.pdf
7. GRIMSHAW, Jane. *Argument Structure*, Cambridge, MA: MIT Press, 1990. ISBN 9780262570909.
8. LEI, Yue, JIAYU, Wang, YI, Zhang. *Nominalizations: From features to applications in Abstracts of Linguistics Academic papers*. In: *Global Journal of human-social science: G Linguistics & Education Type: V.18, 2018* [online]. Disponibil: https://globaljournals.org/GJHSS_Volume18/1-Nominalizations-From-Features.pdf

9. COȘERIU, Eugen. *Lecții de lingvistică generală*. Chișinău: Editura ARC, 2000, 233 p. ISBN 9975-61-146-X M-157-126.
10. ЗЕМСКАЯ, Е. А. *Активные процессы в русском словообразовании нашего времени*. В: *Acta Neophilologica*, VIII, 2006, ISSN 1509-1619, p. 9-21.
11. *Dicționar de științe ale limbii (DȘL)*. București: Ed. Științifică, 1997. Angela Bidu-Vrânceanu ș.a, 574 p. ISBN 973-44-0229-3.
12. GHERASIM, Alexandra. *Valorizare estetică prin conversiune*. În: *Limba română*, nr. 10, Chișinău, 2005. Disponibil: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1793>.
13. *Gramatica Limbii Române (GALR)*. Vol. I. *Cuvântul*. (Coord.: Valeria Guțu Romalo). București: Editura Academiei Române, 2005, 712 p. ISBN 973-27-1305-4.
14. DRAGOMIRESCU, Adina. *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic: Supinul*. București: Ed. Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 293 p. ISBN 978-973-167-142-0.
15. BRĂGUȚĂ, Ecaterina. *Substantive deverbale în textul religios: valori denotative și conotative: teză de doctor în filologie*, Chișinău, 2022.

Notă: *Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.*

Date despre autor:

Ecaterina BRĂGUȚĂ, doctor în filologie, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: cateacebanu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3999-8985

Prezentat la 06.09.2023